

Halina Mielicka

Wprowadzenie

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 10, 5-8

1995

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W p r o w a d z e n i e

Problemy związane z analizowaniem zjawisk kultury mają naturę zarówno teoretyczną, jak i praktyczną. Teoria kultury stanowi swoisty metasystem w naukach humanistycznych, który pozwala nie tylko opisać zjawiska istniejące w rzeczywistości społecznej, lecz także umożliwia odnalezienie paradygmatów ich interpretacji. Opis zjawisk kultury jest zazwyczaj próbą odpowiedzi na pytanie, jak w konkretnej rzeczywistości społecznej funkcjonują wybrane przez badacza elementy systemu kulturowego. Odpowiedź jest związana *implicite* z przyjęciem założeń ontologicznych, które *eksplicite* określają problemy metodologiczne.

Można bowiem przyjąć założenie, że kultura jest bytem ponadjednostkowym, determinowanym wprawdzie przez „naturę” człowieka, ale stanowiącym system swoisty i niepowtarzalny. Uporządkowanie tego systemu związane jest z tzw. strukturami długiego trwania, które nie są uświadamiane w naszej codzienności, ale stanowią jej podłoże historyczne i pozwalają nam zrozumieć ludzi żyjących w innych epokach. Struktury te określane są przez mechanizmy determinujące zachowania człowieka. Mechanizmy zaś powodują, że zachowania mogą (ale nie muszą) być nieuświadamiane przez ludzi, w procesie socjalizacji bowiem są internalizowane i przez swoją oczywistość nie podlegają refleksji. Pytanie badacza, jak funkcjonuje kultura w ujęciu diachronicznym, poprzez odkrywanie prawidłowości zjawisk społecznych, zawiera propozycję odpowiedzi na pytanie, dlaczego tak a nie inaczej zjawiska te zaistniały w określonej rzeczywistości.

Można przyjąć założenie, że kultura to instytucje, których celem jest zaspokajanie potrzeb jednostkowych i społecznych. W tym rozumieniu kultura to działający ludzie, którym w życiu społecznym przyświecają jakieś cele i ideały. Chcą oni zaspokajać nie tylko swoje własne potrzeby społeczne i kulturalne, lecz także chcą pomagać w tym innym ludziom. Systemy wartości obowiązujące w danej kulturze mają dodatkowe znaczenia związane z humanizacją życia człowieka. Działanie ludzi, poprzez cały system instytucji kulturalnych, to nie tylko zaspokajanie swoich własnych potrzeb, lecz także chęć niesienia pomocy wszystkim jej potrzebującym.

Wszelkie zachowania człowieka mogą podlegać instytucjonalizacji, to znaczy, że jako zachowania nawykowe są wspólne przedstawicielom danej grupy społecznej i przez swoją powszechność stają się faktem kulturowym. Ponadto dla sprawniejszego i pełniejszego zaspokajania własnych potrzeb ludzie organizują instytucje, które bazują na zachowaniach zinstytucjonalizowanych i w ten sposób tworzą sieć zależności społecznych. Najłatwiej jest podzielić instytucje na formalne i nieformalne, chociaż podział ten jest niezwykle problematyczny i zawodny z punktu widzenia interpretacji zjawisk społecznych. Świetnie zdają sobie z tego sprawę historycy i badacze instytucji kulturalnych. Trudno jest bowiem czasami oddzielić działalność instytucji kulturalnych, ro-

zumianą jako fakt społeczny, od działalności poszczególnych osób zaangażowanych w pracę na rzecz danej instytucji. Mogą się więc pojawić w opracowaniach naukowych dwa poziomy analizy działalności kulturalnej: zewnętrzny i wewnętrzny. Zewnętrzny poziom analizy jest próbą opisu, (a bardzo często i oceny) instytucji z punktu widzenia ludzi, którzy nie należeli i nie należą do niej. Analiza zewnętrzna przywołuje zazwyczaj szersze tło społeczne wyjaśniające powstanie i funkcjonowanie instytucji kulturalnych. Wewnętrzny poziom analizy jest próbą opisu działalności instytucji z punktu widzenia osób, które w niej uczestniczyły lub uczestniczą. Analiza wewnętrzna zawiera więc opis doświadczeń i przeżyć osób tworzących daną instytucję kulturalną oraz ich, bardzo często subiektywne, sądy na temat funkcjonowania danej instytucji.

Analiza zjawisk kultury związana jest z chęcią rozwiązania problemów dnia codziennego. Nie wszystkie pytania stawiane przez badacza mają jednak znaczenie praktyczne dla osób, które chcą rozwiązać problemy swojej codziennej egzystencji. Podstawową funkcją nauki jest chyba jednak poznanie rzeczywistości społecznej, a nie jej „naprawianie”. Opis, który odkrywa procesy, mechanizmy i prawidłowości zjawisk społecznych, w naukach humanistycznych jest podstawą wiedzy i interpretowania zachowań jednostek. Wiedza o tym, jak funkcjonuje kultura, może dać podstawę do formułowania odpowiedzi na pytanie, dlaczego tak, a nie inaczej ta kultura funkcjonuje. Zawodne w naukach humanistycznych jest budowanie łańcucha przyczynowo-skutkowego wyjaśniającego fakty społeczne. Zawodne jest też interpretowanie rzeczywistości społecznej przy zastosowaniu analizy przebiegu procesów historycznych. Problematyczny jest podział na instrumentalne i realizacyjne funkcje czynności ludzkich. To doświadczenia, emocje i problemy dnia codziennego tworzą rzeczywistość społeczną i kulturową jednostki.

Głównym problemem niniejszego zeszytu jest analiza ukazująca oblicza kultury polskiej XX w. Zawarte w nim artykuły pracowników Instytutu Pedagogiki i Psychologii przedstawiają różne aspekty kultury związane z edukacją ustawiczną. Problemy poruszane w tych artykułach dotyczą zarówno procesów transformacji ustrojowej zachodzącej w Polsce, jak i tolerancji związanej z poczuciem przynależności narodowej i społecznej. Problemy edukacji i edukacji ustawicznej pojawiają się pośrednio lub bezpośrednio we wszystkich artykułach zawartych w tym tomie. Przeważa w nich analiza instytucji kulturalnych różnego typu i zachowań społecznych związanych z rodziną, szkołą i nauczaniem, a nawet turystyką. Publikacja składa się z osiemnastu artykułów, które ze względu na zawartą w nich problematykę zostały przedstawione w pięciu częściach.

Część pierwsza poświęcona jest ogólnym problemom kultury, nauki i oświaty. Edward Erazmus w artykule zatytułowanym *Prawo do nauki w warunkach iransformacji ustrojowej* porusza niezwykle ważne problemy związane z po-

wszechnością oświaty w Polsce. Tadeusz Aleksander przeprowadza analizę stowarzyszeń kultury w Polsce z punktu widzenia celów ich działalności i przeobrażeń związanych z sytuacją polityczną. Halina Mielicka zastanawia się, co może być podstawą ruchów narodowyzwoleńczych oraz postaw nacjonalistycznych w Europie końca XX w. Tadeusz Dyrda przedstawia funkcjonowanie szkoły podstawowej w Holandii, przywołując zarazem dobrze nam znany obraz szkoły polskiej.

Część druga tomu poświęcona jest problemom historii oświaty. Artykuł Józefa Krasuskiego i Stanisława Majewskiego ukazuje wpływ tajnego nauczania organizowanego w czasie II wojny światowej na powstanie całego systemu szkół średnich po wojnie. Artykuł Waldemara Firleja jest poświęcony turystyce rozwijającej się w starożytnej Grecji i Rzymie. Część trzecia zeszytu poświęcona jest problemom gerontologii społecznej. Rozpoczyna ją artykuł Elżbiety Trafiałek, przywołujący główne problemy gerontologii. Artykuł Agaty Chabior, omawiający rozumienie starości przez ludzi w wieku emerytalnym, chociaż przedstawia tezy zawarte w literaturze przedmiotu, to jest też próbą uporządkowania problemów badawczych. Tę część tomu kończy drugi artykuł Elżbiety Trafiałek, omawiający działalność uniwersytetów trzeciego wieku. Treści zawarte w tym artykule to nie tylko przywołanie tematów wykładów, lecz także sposobu zaspokajania potrzeb osób uczestniczących w działalności uniwersytetów.

Część czwarta tomu poświęcona jest problemom edukacji ustawicznej, a zawierają się w niej zarówno artykuły związane z andragogiką, jak i pedagogiką społeczną. Agata Chabior wylicza i omawia funkcje edukacyjne placówek upowszechniania kultury, a Ryszard Błaszczewicz określa charakter relacji między uczniem a komputerem. Niezwykle interesujące postawy nauczycieli wobec wychowania religijnego dzieci przedstawia Maria Sroczyńska. Artykuł z zakresu socjologii religii wprowadza do publikacji dodatkowe aspekty związane z edukacją. Lucyna Telka w swoim artykule zastanawia się, czy istnieje edukacja kulturalna dzieci w rodzinach wielodzietnych. Analizując wyniki swoich badań, dochodzi do smutnego raczej wniosku, ukazuje bowiem brak zainteresowań kulturalnych tych rodzin. I nie wydaje się to dziwne wtedy, gdy przeczytamy artykuł Anny Zawady ukazujący wzory spożycia napojów alkoholowych przez młodzież szkół podstawowych, a także artykuł Marty Bąkowskiej na temat skuteczności pracy wychowawczej kuratora sądowego.

Część piąta tomu, zawiera komunikaty i recenzje. Tadeusz Dyrda, analizując drogi życiowe biznesmenów kieleckich, ukazuje sposoby i formy uczenia się biznesu. Artykuł Cezarego Schiffa przywołuje koncepcję A. Kamińskiego polegającą na ocenianiu ucznia poprzez zastosowanie harcerskiej metody zdobywania stopni i sprawności. Rozdział kończy recenzja książki T. Lewowickiego, *Przemiany oświaty*, napisana przez Ewę Kulę.

Całość publikacji stanowi zestaw artykułów, których tematyka nie wyczerpuje problemów związanych z kulturą i edukacją ustawiczną. Różne zainteresowania autorów, a jednocześnie zakres tematyczny poszczególnych tekstów nie są, jak się wydaje, wadą tego zeszytu. Pozwalają bowiem określić różne poziomy analizy i uchwycić wielowymiarowość zjawisk społecznych.

Halina Mielicka